

ВСТУП

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» акцентувала увагу педагогів на мовленнєвій компетентності дітей як на одній з базових у напрямку підготовки дитини до школи.

Виходячи із завдань програми, у дитини, випускника ДНЗ, мають бути сформовані основні компетенції, які сприятимуть успішному навчанню читання й письма в школі. Розвиток дрібної моторики й мовленнєвий розвиток — це фактори, що відіграють головну роль у формуванні даних навичок.

Згідно з нормативними документами (наказом МОН України від 13.03.2006 № 183 «Про порядок складання номенклатур і справ у міністерстві», «Методичними рекомендаціями з розробки та застосування примірних та типових номенклатур і справ», Інструкцією про ділову документацію в дошкільних закладах, затвердженою наказом Міністерства освіти України від 30.01.1998 № 32) вихователь повинен проводити обстеження звуковимови дітей та заносити дані до «Журналу обліку щоденного відвідування» у відповідний розділ тричі на рік. Проте в «Журналі обліку» не надається технологія обстеження даного напрямку роботи. Звертаємо також увагу педагогів на те, що обстеження звуковимови є одним із провідних показників сформованості мовленнєвої компетентності дитини, але педагог має знати стан сформованості й інших складових (зв'язне мовлення, лексико-граматична будова, запас активного й пасивного словника тощо).

У зв'язку із цим виникла нагальна потреба у такому діагностичному журналі, який допоміг би педагогу в обстеженні всіх параметрів мовлення дитини на основі систематизованих адаптованих методик і технологій, які враховують концепцію Базової програми.

Даний журнал-посібник можна розглядати як більш повний та систематизований розділ відомостей про стан звуковимови дітей «Журналу обліку щоденного відвідування», який є обов'язковим нормативним документом вихователів груп усіх типів. Цим журналом-посібником можна користуватися як у спеціалізованих групах (або закладах), так і в групах (або закладах) загального типу.

Також цей журнал-посібник відображає одну з форм спільної роботи вихователя спеціалізованої групи та вчителя-логопеда (дефектолога). Він може спільно заповнюватися вихователем групи, учителем-логопедом (дефектологом), практичним психологом або окремо кожним спеціалістом і вихователем групи (за потреби).

Відомий факт, що розвиток дрібної моторики стимулює розвиток мовлення дитини дошкільного віку. Це пов'язано з тим, що мовленнєвий центр у головному мозку розташовано поряд з іншим мозковим центром, який відповідає за дрібну моторику. Тож, стимулюючи один центр, ми розвиваємо й інший. Саме тому в запропонованому журналі поєднаний моніторинг мовлення й рівня розвитку дрібної моторики дітей 3-го року життя.

Базова програма акцентувала увагу на нових підходах до оцінювання ефективності процесу формування мовленнєвої компетентності дитини. Тому й підходи до вивчення показників розвитку мовленнєвої компетентності також мають бути оновленими, заснованими на сучасних вимогах. Одним із сучасних та найбільш оптимальних методів є моніторинг.

У даному посібнику увазі педагогів пропонуються методики для моніторингу рівня дрібної моторики і готовності до письма за М. О. Озерецьким, М. І. Гуревичем, Л. О. Венгером. Обстеження рекомендується проводити тричі на рік. У дітей 3-го року життя визначається рівень розвитку дрібної моторики рук і рівень зрілості координаційних механізмів.

Крім того, у посібнику пропонуються методики для моніторингу рівня мовленнєвого розвитку дітей, які були запропоновані О. Р. Лурією, Р. І. Лалаєвою, О. В. Мальцевою, Н. С. Жуковою, О. М. Мастюковою, Т. Б. Філічевою, К. Л. Крутій, Т. В. Кабановою, О. В. Домниною та ін.

Моніторингове дослідження пропонується проводити за такими критеріями:

- розуміння мовлення;
- фонематичне сприйняття;
- розвиток артикуляційної моторики;
- дослідження звуковимови;
- сформованість звукової і складової структури слова;
- граматична будова мови;
- словник та навички словотворення;
- розвиток зв'язного мовлення.

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей раннього віку дозволяє відстежувати (контролювати) процес, динаміку і стан формування мовленнєвої компетентності в дошкільному закладі, своєчасно корегувати (у випадку виявлення) мовленнєві вади в дітей, розробити перспективний план оволодіння мовою і розвитком мовлення та дрібної моторики як певної дитини, так і всієї вікової групи.

Моніторингові дослідження дозволяють виявити рівень розвитку дитини, ступінь сформованості мовленнєвої компетентності. При цьому важливо враховувати індивідуальний підхід до кожної дитини.

ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ ЖУРНАЛУ-ПОСІБНИКА

Кожній дитині пропонується послідовно, з інтервалом від декількох хвилин до декількох днів, виконати серію завдань. Індивідуалізація обстеження виключає можливість повторювання за іншими учасниками, забезпечує достовірність фактичного матеріалу.

Діагностування стану мовлення і дрібної моторики рекомендовано проводити в години, відведені режимом дошкільного навчального закладу для самостійної діяльності дітей у груповій кімнаті або на прогулянці.

Запропоновані завдання дозволяють отримати конкретні факти, надають інформацію про загальну культуру дитини, стан експресивного та імпресивного мовлення, готовність дитини до навчання у школі.

За результатами моніторингу педагоги роблять кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, що надає можливість своєчасно корегувати виявлені недоліки.

Діагностичний журнал-посібник ведеться протягом навчального року для «контрольного зрізу» стану розвитку мовлення та дрібної моторики в дітей.

Зразок заповнення таблиці

МОНІТОРИНГ РІВНЯ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ (3-Й РІК ЖИТТЯ)

№ з/п	Прізвище та ім'я дитини	«Гра з м'ячем»			«Хустинка для ляльки»			«Роздягни ляльку»			«Башта чарівника»			«Малювання за зразком»			«Намисто»			Сума отриманих балів			Рівень розвитку			Примітки
		I*	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III				
1	Грищенко О.	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	2	1	1	2	6	8	10	К	Н	Н	
2	Шевченко О.	1	2	2	2	2	3	2	3	3	1	2	3	2	3	3	1	2	2	9	14	16	Н	Д	В	
N																										
25																										
Загальний бал																										

*Примітка. Цифрами I, II і III тут і далі позначено:

- I — вхідне діагностування;
- II — контрольне діагностування;
- III — вихідне діагностування.

Вхідне діагностування (графа I таблиці) проводиться на початку навчального року. Після заповнення таблиці педагог робить якісну і кількісну оцінку стану розвитку досліджуваного процесу (наприклад, дрібної моторики). У графі «Висновки й рекомендації» він намічає напрями роботи як з окремими дітьми, так і з усією групою (або підгрупою).

Методист (завідувач) закладу після моніторингового дослідження, що його зробив педагог, проводить узагальнюючий аналіз і надає рекомендації (наприклад, додатково залучити до роботи в групі психолога, музичного керівника, медичного працівника тощо), оцінює успішність та ефективність проведеної педагогом роботи протягом визначеного періоду.

Контрольне діагностування (графа II таблиці) рекомендується проводити в січні з метою своєчасного контролю діяльності педагогів щодо розвитку дитини, визначення доцільності корекційних заходів і з метою оптимізації подальшого

індивідуального психолого-педагогічного супроводу як окремої дитини, так і всієї вікової групи. У графі II «Контрольне діагностування» розділу «Висновки й рекомендації» педагог аналізує динаміку зростання (зменшення) якісних показників окремої дитини і групи в цілому. Особливу увагу слід приділяти дітям, рівень розвитку яких відповідає позначкам Н (низький) і К (критичний).

Звертаємо також увагу і на дітей із постійно високим рівнем розвитку: їх слід обстежити за методиками наступної вікової категорії — можливо, це обдаровані або здібні діти. Для них особливо важливо скласти «індивідуальний маршрут» розвитку мовленнєвих здібностей.

Вихідне діагностування (графа III таблиці) проводиться наприкінці навчального року. Педагог підводить підсумки, планує роботу на літній період, розробляє рекомендації для батьків. Методист (завідувач) робить власні рекомендації.

У графі «Примітки» слід вказати діагноз у випадку, коли група має певну спеціалізацію (для дітей з вадами мовлення, фізичними або розумовими вадами — діагноз ПМПК) або якщо дитина має захворювання, які впливають на результат моніторингового дослідження. Також потрібно відмітити дані (якщо вони є) про індивідуальні особливості дитини (наприклад, вона тривожна або гіперактивна).

У графах «Сума отриманих балів» та «Рівень розвитку» підраховують суму балів, що їх отримала дитина, і вказують відповідний рівень умовними позначками (В — високий, Д — достатній, Н — низький, К — критичний).

Проводячи обстеження звуковимови, педагог має звертати особливу увагу на терміни засвоєння дітьми звуків мовлення.

Орієнтовні терміни засвоєння дітьми звуків мовлення

Вік дитини	1–2 роки	2–3 роки	3–5 років	5–6 років
Звуки	[а], [о], [є], [я], [б], [м]	[і], [и], [у], [ф], [в], [т], [д], [н], [к], [х], [г], [й]	[с], [з], [ц], [дз], [ш], [ж], [дж], [ч], [шч]	[л], [р]

Етапи засвоєння дітьми дошкільного віку звуків, які важко вимовляються (за К. Л. Крутій)

1. Звук [с]

Вимова твердого звука [с] з'являється в дітей у віці 2–2,5 року. Можуть бути заміни [с] — [с'], міжзубна або призубна вимова. До 4 років діти засвоюють вимову твердого звука [с] (однак можливі заміни та пропускання). До 5 років, як правило, повністю закріплюється вимова звука [с]. Іноді спостерігається змішування звуків [с] — [з], [с] — [ц], [с] — [ш] та ін.

2. Звук [з]

Малюки починають вимовляти звук [з] на 2-му році життя. Дитина переважно замінює твердий звук [з] на м'який [з']: *земля (земля), зіма (зима)*. До кінця 3-го року малюк починає вимовляти твердий звук [з], однак може змішувати артикуляційно близькі звуки: *зуби — суби, зелень — желень*. До кінця 4-го року життя більшість дітей засвоюють і правильно вимовляють звук [з].

3. Звук [ц]

Засвоєння звука [ц] проходить через проміжні звуки [т'] — [с'] — [с] — [тс] — [тц] (*тюсік — сусік — сутсік — тсуцик — цуцик*). Така система замінників не є обов'язковою для всіх дітей. На 3-му році життя малюк може ще не вимовляти твердий звук [ц], і деякі діти замінюють його, але вже до 4 років більшість малюків диференціюють і вимовляють цей звук правильно.

4. Звук [ш]

Вимову шиплячого звука [ш] діти засвоюють зазвичай на 3-му році життя. Але він досить нестійкий: багато малюків змішують його зі свистячим [с]: *шуба — суба, шпак — спак*. У деяких дітей у 4–5 років може спостерігатися неправильне формування звука: бокове, нижнє тощо. Не завжди чітко диференціюється в мовленні. Може замінюватися не тільки свистячими, але й звуками [х] і [ф]: *сиски, хихки і фифки*. До 5–6 років вимовляння досягає досить високого рівня.

5. Звук [ж]

Вимова з'являється у 2 роки 3 місяці. Деякі діти вимовляють його відразу правильно, але більшість замінюють свистячими: *жук — зук*. У 3–4 роки більшість малюків засвоює правильну вимову звука [ж]. До 4–6 років звук зазвичай чистий, але іноді діти зазнають труднощів при вимовлянні слів, насичених свистячими і шиплячими звуками.

6. Звук [ч]

Діти починають вимовляти його у 2 роки 3 місяці. Але деякі малюки замінюють його твердим свистячим звуком: *чайка — цайка*. У 4 роки більшість дошкільників засвоюють і правильно вимовляють звук [ч]. Виникають труднощі при вимовлянні слів, насичених одночасно шиплячими і свистячими звуками. У 5–6 років [ч] вимовляється чітко, але може спостерігатися змішування [ч] — [ч']. Необхідна робота з розвитку фонематичного слуху.

7. Звукосполучення [шч]

У деяких дітей його вимова формується з 2 років 3 місяців. Але більшість малюків ще не вимовляє сполучення шиплячих, замінюючи його свистячими: [шчавел'] — [савел'], [шчетина] — [счетина]. У 4–5 років може спостерігатися зворотна заміна, коли звукосполучення [шч], яке знову з'явилося, вимовляється і в тих словах, де його вживання недоречне.

8. Звуки [л], [л']

Вимова м'якого звука [л'] з'являється на 2-му році життя. У 3 роки діти замінюють м'яким [л'] звуки [л], [р'], [р], яких бракує. Іноді замінюють [л'] звуком [й]: